

Farkas Ádám

Hol kezdődik a díszítőművészet – és befejeződik-e valahol?

■ A művészettel – ha akarjuk, ha nem, és élünk bármelyik közösség bármilyen rétegében – kapcsolatba kerülünk, mert díszítményeket kapunk, veszünk, csinálunk, vagy csupán az utunkba kerülnek. És ez az együttélés, ugyan észre csak ritkán vesszük, de nyomot hagy bennünk. Vagy talán bátrabban is fogalmazhatok: vezet bennünket.

Mit is érthetünk díszítményen?

Filozófiai dimenzióban a Létezés elfogadását és igenlését.

Pszichológiai megközelítésben: a teremtett világ, a földi élet szereplőinek arcán a mosolyt.

Ha a létezésről és a teremtett világról elmélkedünk, előtolakodnak a tények, a biológiai és fizikai értelmezés látható, tapintható, hallható, mérhető, megérthető és elképzelhető jelenségei, összefüggései. Az értelmezésünk három – vagy még több – dimenzióban átszövődik az ismereteinkkel, az örökölt, a tanult, a tapasztalt és a sejtett tudásunkkal, ami jó esetben egy nagyobb, az énen túli rendszerbe formálódik. Ezt az összefogó rendszert nevezük kultúrának.

A díszítmények egy-egy kultúra jelei, identitásjegyei. A jelek, épüljenek hangból, képből, mozgásból, ízből, illatból, mindig kifelé irányulnak, kommunikálnak.

A kapcsolat léte, fontossága, sőt nélkülözhetetlensége nemcsak az ember, de a teljes élővilág esetében nyilvánvaló. Ám ha az anyagok részecskéit, összetevőit vizsgáljuk, láthatjuk: kapcsolódásokból állnak. Az energia, az erőter pedig maga a láthatatlan, de az emberi korlátokon belül is mérhető, ám végtelen kapcsolódás.

Érdekes, hogy mindkét emberi tudásrendszer, a vallások és a tudomány is, egy adott kezdethez illeszti és megnevezi a „világ” létrejöttét: az Isten világteremtése és az ősröbbanás.

A keresztény filozófia egyik, a tudománnyal is elmélyülten foglalkozó iskolája összekapcsolja a két teóriát. Azt valószínűsíti, hogy az általunk észlelt és kutatott világmindenség az „ősröbbanás” pillanatnyi kataklizmájában, amikor az addig szerkezet, töltés, kapcsolat és térfogat nélküli „ősleves”, egy felfoghatatlan külső hatásra, kapcsolódni képes, irányultsággal rendelkező anyag- és energiakezdeményekké állt össze, maga a Teremtés.

Ha már megkerestük a kezdőpontot (vagy rajtvonalat), kutassuk fel az emberlétünk oldalsó határvonalait, pontosabban szomszédos dimenzióit is.

Ezek a dimenziók gömbformátumok, ahol a középponti tér-gömb a föld élet nélküli, öntörvényű, izzó belseje. Erre kerül rá, ebből építkezik és ehhez igazodik (gravitál) a földfelszín, a víz, a levegőburok és a teljes élővilág. Egy fogalommal kifejezve: a természet.

Ezt fogja körül a végtelen kiterjedésű újabb gömb: a világmindenség, a kozmosz. Ezen belül mi, a természet élő, épülő és lebomló alanyai, részei, haszonélvezői és irányítottjai vagyunk egy másik gömbszerű erőternek, a naprendszernek.

A Naprendszernek különleges alrendszere a Föld, ami radikálisan különbözik a többi ismert bolygótól, és ezt a tényt nehéz nem kiválasztottságnak tekinteni.

A természet egy hihetetlenül finom, gazdag, élő, tehát

állandóan változó, alulra támaszkodó, és felülről energiát nyerő, a teljesség összetett szerveződés.

Ez a csodaszervezet lehetőleg egyensúlyokat tartva, lüktetve éli a napi körforgását. A keletkezés–elmúlás–keletkezés–elmúlás ütemezett, fejlesztő és fenntartó (ha kell ki-dobó) hullámmozgása szigorúan szabályozott. A természet minden élő alanya és szereplője „természetes” adottságként éli meg a „lent” és a „fent” törvényeit, és a horizontális kapcsolataiban (a fajtársaihoz és környezetéhez) alkalmazkodva és kommunikálva használja, éli az életterét.

A kapcsolatteremtés első síkja a fizikai megjelenés. A külsejével kinyilatkozza: – *én itt vagyok!* – *Jó vagyok (megfelelek a fajtám paramétereinek)* – *szép vagyok (megfelelek a fajtám mértékeinek és minőségének)* – *igaz vagyok (elfogadom az alsó és felső hatalmakat, és elfogadom a környezetem létét és jogait)*. Talán az alapsík mottója: *létezem, mert képes vagyok alkalmazkodni.*

A felső sík: az élet fenntartásának, a szaporodás törvényének hirdetése. Ebben már megjelenik egy összetettebb elem: a tökéletesedés vállalása. Itt tapintható ki a fokozás belső és külső igénye: a szebb, a jobb és az igazabb megjelenítése. Évszázatok és évmilliók csiszolódása áll a virág gyönyörűsége és illata, a gyümölcs kívánatossága és íze, a madár rejtőszíne, vagy épp színpompája, repülőtudománya, a tigris egyéni bundacsikjai és éjjeli látása mögött. A sor folytatása olvasható az állatvilágról a Brehm tizenkét kötetében, és gondoljunk hozzá az ízeltlábúak megírt, vagy meg nem írt tizenkét, a növényvilág legalább huszonöt kötetét, hogy tisztán lássuk, ez a megszámlálhatatlan faji bőség, ez a föld minden élhető zugát felhasználó variációs tökéletesedés maga a rendszer, a Teremtés kulcsa.

A fenti gondolatsor csak ahhoz kellett, hogy magát az embert elhelyezzük valahol, mert egyetlen élőlény sem szakítható ki a földi élet teljességéből.

Biológiai (élettani) értelemben az ember egy a sok földi faj között. Viszont képessége, gondolkodási, tanulási, és alkotóképessége okán kiemelkedett, és a földi szereplők hierarchiájának legmagasabb fokára került.

Nézzük meg, a fent vázolt létfenntartó kapcsolati struktúrából mit őriz, és mit kezd elhagyni a mai, gépi és informatikai civilizációhoz kötött, XXI. századi, modern ember?

Az alapsík első két tételét – a maga módján – megtartja. A harmadik tétel kötelezettségei alól kezd kibújni, és az igaz helyett új üzenetet kezd megjeleníteni: *én a legokosabb és legügyesebb vagyok, már nem fogadom el a felső hatalmat (Isten), küzdök az alsó hatalom ellen (gravitáció és elmúlás), és az én érdekem erősebb, mint az élővilág jogai.*

A felső sík, a szaporodás és a tökéletesedés kódolt tör-

vénye helyett egy különös deformáció jelentkezik: – *én már tökéletes vagyok, a szaporodás felesleges, mert a gépeim mindent megcsinálnak, amire szükségem van.*

A földi élet kánonjától történő távolodás nagyjából egybeesik a szekularizáció térnyerésével, a vallások és a szakralitás tévesztésével.

A „szépség, jóság, igazság” egysége, a teljesség irányába igazodás egy területen változatlanul fennáll és működik az emberi közösségekben. Ez pedig a művészet.

Vizsgáljunk egy konkrét példát a tétel igazolására. Kézenfekvő és egyszerű lenne a dal vagy a tánc láncolat-szerű eredetazonosságát részletezni, de inkább keressünk

átfogóbb jelenséget. Ilyen például a természet egészét és az emberi kultúrákat egyformán behálózó díszítőigény. A kapcsolatépítésnek, a közösségvállalásnak jobbító-szebbítő szándéknak a kultikus megvallása valamiféle jelekbe és ritmusokba tömörített rítus, ami az állat- és növényvilágban évszakokhoz, naptári periódusokhoz kapcsolódik, de a működő, bevált szaporodási szokásrenden messze túlmutat.

Épp a fajra jellemző egyediség, és az egyes átörökölt szereplők egyéni kiválóságra törekvése a közös az egész rendszerben. És ez az időn túllépő közös azonosság az, ami mérhetetlen a tudomány, és megérthetetlen a logikus gondolkodás számára.

Mi köze mindehhez a művészethez?

A természetközeli népek, a kisközösségi, törzsi társadalmak, nemritkán az általuk ismert állatoktól kölcsönvett idézetekkel, tartották meg visszatérő ünnepeiket, rítusaikat. Ezek a tradicionális rendezésű, tánccal, énekel, viselettel, szimbolikus tárgyakkal, ékszerekkel, étkezéssel összekötött, közösségi részvétellel zajló előadások

részleteikben tartalmaznak a mi megközelítésünkben is „művészi” elemeket, de az egész rituálé a résztvevők számára katartikus élményt jelentett.

A művészet történetének ismeretében pontosan tudjuk, hogy a művészi kifejezés évezredek keresztül a vallások, rítusok eszköztárába tartozott, és csak a technikai civilizáció materializáló (anyagközpontú) hódításával kezdett önállósulni, és vált a létkérdések új keletű dalnokává.

De ha sorba rakjuk az állításainkat, összeáll a lényegi hasonlóság:

- az élet fenntartása az egység elfogadásával, a szaporodás és a tökéletesedés által,
- az élet fenntartása az egység elfogadásával, a rituálék közösségépítő és személyiségfejlesztő eszközével,
- az élet fenntartása az elveszített egység megidézésével, a létkérdések fenntartásával.

Térjünk vissza a kiindulópontra, a díszítéshez, a díszítőművészethez.

Az élővilág egyedeinek külső megjelenése nem pusztán a tartalom és forma okozati logikájából áll össze, hanem a külső, a megjelenés üzeneteket is tartalmaz.

A földhöz kötött növényvilág vizuális üzenetekkel csábítja a számára hasznos bogarakat, madarakat, állatokat, holott nincs látószerve. Illat- és ízüzeneteket is küld, holott nincs szaglós és ízlelő szerve. A növények térérzékelése feltehetőleg a fény-árnyék érzékelésen keresztül történik, de hogy hol rejlik, és hogy működik az „intelligenciájuk” és a döntésmechanismusuk, az alig ismert.

Azt viszont kimondhatjuk, a növények a virágaikkal és terméseikkel díszítik önmagukat. És azt is, hogy ezek a díszek fajtánként jellemző, szigorú geometrikus ritmusban jelennek meg, és a céljuk a szaporodásukat elősegítő kommunikáció.

Vessünk egy pillantást az állatvilág külső megjelenésére. A természetes szelekció kialakította a fajok karakteres, a környezethez és az életmódhoz alkalmazkodó formáját, méretét, színezetét. A jellegzetességük fő meghatározója általában a közeg, amiben mozognak: a „földönjárók” (emlősök), a „repülők” (madarak), a „víz alatt élők” (halak), és vannak még a „köztesek” (ízeltlábúak, hüllők). Az állatok kommunikációja összetett. Fontosak a mozgásba, a hangba-hangsorba, a szagokba, a színekbe-foltokba kódolt üzenetek. A kommunikáció fő tartalmi irányai: a veszély-biztonság, az élelemszerzés, a párválasztás-párosodás. Az első kettő a hétköznapi élethez tartozó közlés, a harmadik a periodikusan visszatérő, kiemelt fontosságú, ünnepszzerű esemény része. Ez az a terület, ahol nyíltabb, vagy rejtettebb formában megjelennek a díszítések, díszítmények.

Nos, próbáljuk meg összegezni a természetben fellelhető díszítmények közös jellegzetességeit, irányultságát és céljait.

A virágok formaképlete a világmindenség mikrotól makróig található alapelemével, a gömbbel indít (a rügy), a virág a tengelyének szabad pólusán kinyílik, a szirmok körívekkel kivágott, egymást részben fedő gömbszeletei szétterülnek, a középpontban helyezkednek el a porzók, egy körívvel kintebb a bibék. Ugyanezzel a mértani szerkezettel számtalan formai és színbeli variáció képződik, és mindegyik változat képes megszólítani a saját beporzó bogár, vagy madár segédjét.

A virágok így válnak jelekké, amelyek a direkt felhíváson túl a teljes környezetüknek is meghirdetik a tavaszt, a megújulást, és az élet csodálatos ellentmondását, a végségeken átívelő végtelenséget.

A gyümölcs is gömbképletre (vagy annak fürtösödésére) formálódik, van középponti eleme: a mag, itt is van jelérték, ami annyira jelentős, amennyire széles a gyümölcsfogyasztó állatsereglet. A gyümölcs, a magvával együtt, a beérés, a megszületés örömteli szimbóluma.

Ezekből a példákból látható, hogy a napfényből, a földből és a vízből táplálkozó növényvilág kozmikus mintákat használ a szimbolikus kommunikációjában.

Az is látszik, hogy a növény-állat kapcsolatokat kötet számra lehetne elemezni, de most már csak arra van helyünk, és időnk, hogy felvessük a növényi szimbólumok kutatásának fontosságát, hátha segíthet a „modern” emberi civilizáció természeti érzéketlensége visszafordításában.